

Právník a básník Cinus z Pistoie aneb od glosátorů ke komentátorům

doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D., JU.D.

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Abstrakt: Článek s titulem „Právník a básník Cinus z Pistoie aneb od glosátorů ke komentátorům“ pojednává o přechodu od období první středověké recepční školy římského práva, školy glosátorů, do následujícího období školy komentátorů. V kontextu historických souvislostí jsou ukázány hlavní rozdíly mezi přístupem obou škol k právnímu textu justiniánských sbírek. Na počátku školy komentátorů stojí Cinus z Pistoie, který byl nejenom právníkem a autorem ceněné *Lectura Codicis*, ale i uznávaným básníkem, náležícím do kulturního okruhu Dante Alighieriho. Článek přináší základní údaje o Cinově životě a ukázkou z jeho právního díla.

Abstract: Article named „Jurist and poet Cino da Pistoia or from times of glossators to commentators“ deals with the transition from times of first medieval reception school of Roman law (legal school of glossators) to the following period of legal school of commentators. The article shows the main differences between the attitude of these legal schools as to legal articles of Codex of Justinian in the historical context. Legal school of commentators is biased toward Cino da Pistoia – the well known jurist and the author of valued *Lectura Codicis* and also the famous poet belonging to cultural group of Dante Alighieri. The article deals with the elementary information of Cino's life and the excerpts of his legal work.

Klíčová slova: římské právo, středověk, glosátoři, komentátoři, Cinus z Pistoie

Key words: Roman law, medieval ages, glossators, commentators, Cinus da Pistoia

Recepční školy glosátorů a komentátorů (někdy se pro komentátory také užívalo pojmenování postglosátorů¹) římského práva spolu často splývají. Obě školy patří do středověku, obě se zabývají římským právem, obsaženým v justiniánských sbírkách, a následují bezprostředně po sobě. Přesto přerod glosátorů v komentátory a s ním spojené historické a kulturní okolnosti nejsou nezajímavé ani nedůležité. Společný čas glosátorů a komentátorů zaujímá rovněž poměrně dlouhé období od začátku 12. do 15. století a během této doby muselo nezbytně dojít k významnému vývoji právního myšlení i právní metody.

Od počátku školy glosátorů na přelomu 11. a 12. století, opředeného legendami, pokračují v duchu metody glosy další tři až čtyři generace právníků glosátorů. Detailních informací o nich se nám tak dostává s každou jejich další generací stále více. Z počátečního nadšení pro novou římskoprávní vědu, postavenou na studiu znovuobjevených justiniánských zákoníků, které bylo v církevním prostředí dokonce třeba brzdít, jak tomu bylo v případě konstituce papeže Honorio III. *Super speculam* z 22. lis-

topadu 1219², se přechází ke každodenní rutině. Zároveň se od počátečního antagonismu práva civilního a kanonického přechází k systému *utrumque ius*³ a ze studia práva se již brzy stává velice lukrativní obor⁴. Dante Alighieri tak sice v Božské komedii pozitivně píše o zakladateli samostatné vědy kanonického práva Graciánovi, a v desátém zpěvu jej staví v ráji do společnosti svatých Dominika, Alberta Velikého a Augustina⁵, ale ve svém dopisu, který adresoval kardinálům shromážděným k volbě nového papeže ve více než dva roky trvajícím konkláve, které se konalo v letech 1314–1316 v Carpentras a v Lyonu⁶,

¹ Srov. URFUS, V. *Historické základy novodobého práva soukromého. Římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. Praha: C. H. Beck / SEVT, 1994, s. 28.

² Srov. ČERNÝ, M. Vztah mezi římským a kanonickým právem ve středověku a papežská konstituce *Super speculam*. Několik stručných poznámek k rozsáhlé problematice. *Právněhistorické studie*. 2017, 46/2, s. 25–34.

³ Srov. PADOVANI, A. *Quadri da una esposizione canonistica (dalle origini al 1917)*. Venezia: Marcianum Press, 2019, s. 82–83.

⁴ Srov. BELLOMO, M. *Saggio sull'università nell'età del diritto comune*. Catania: Gianotta, 1979, s. 17–19.

⁵ DANTE ALIGHIERI. *Božská komedie* (překlad O. F. Babler). Praha: Vyšehrad, 1952, s. 367: „... Ten druhý plápol Gratiána tají, jenž obojímu právu pro svou dobu tak prospíval, že se to líbí v ráji.“

⁶ Srov. BIHLMEYER, K., TUECHLE, H. *Storia della chiesa*. vol. III. *L'epoca delle riforme*. Brescia: Morcelliana, 1979, s. 39; ZIZOLA, G. *Il conclave. Storia e segreti. L'elezione papale da San*

se kriticky vyjadřuje k nejslavnějším a nejstudovanějším právníkům své doby, Jindřichovi de Segusio (kardinál *Hostiensis*), autorovi právní encyklopedie *Summa Aurea*⁷, Vilémovi Durantis, autorovi procesní příručky *Speculum Iuris*⁸, a Sinibaldovi Fieschi (papeži Inocenci IV.), autorovi proslulého *Apparatus in quinque libros Decretalium*⁹. Dante si stěžuje, že zatímco spisy právníků jsou ze ziskuchtivosti a ve snaze o získání materiálních výhod hojně studovány, spisy významných církevních Otců, jakými byli Řehoř Veliký, Ambrož, Augustin a další, zůstávají v knižních regálech netknuté a plně pavučin¹⁰. To nebyl samozřejmě první hlas, zaznívající proti studiu práva. Již například svatý Bernard z Clairvaux (1090–1153) ve svém výkladu Velepísně kritizoval ty, kteří studují pouze proto, aby pak získané znalosti mohli prodávat a získávali tak bohatství a moc¹¹. Stejně tak i Tomáš Kempenský se ve svém spisu *De Imitatione Christi* negativně vyjadřuje k „desetiletému studiu na školách“, pokud není správně motivováno¹². Ale východiska jednotlivých kritiků byla odlišná. Na rozdíl od velkého středověkého mystika Bernarda či Tomáše Kempenského, u nichž nepřekvapuje, že vše včetně studia hodnotí *sub specie aeternitatis* a veškeré čistě pozemské zájmy odsuzují, Dante vychází již z jiných pozic, z pozic rodící se italské renesance. Můžeme se domnívat, že mu až tolik samo o sobě nevadilo studium jím citovaných právních celebrit. Sám byl ostatně také diplomatem a politikem. Nezbytnost existence právních předpisů a právní literatury mu proto byla jasná¹³. Ale

jako typickému představiteli všestranně vzdělané a tvůrčí inteligence Dantovi musela vadit spíše druhá jím zmiňovaná skutečnost, totiž zanedbávané studium církevních Otců, představujících pro pozdně středověkého učenca širší a universálnější pramen vzdělání a kultury.

Právě z této širší kultury se rodí škola komentátorů. Původní, dnes opouštěné pojmenování „postglosaťoři“ pochází od Carla Friedricha von Savignyho, který tímto jménem chtěl dát najevo své nižší hodnocení komentátorů ve srovnání s glosaťory¹⁴. Současná právní historie se s tímto Savignyho negativním názorem ovšem již neztožňuje. Komentátoři, ještě mnohem více než glosaťoři, byli ve své práci ovlivněni scholastickou metodou, vyvinutou původně v oblasti filosofické a teologické¹⁵. Teprve v době komentátorů mohlo dojít k tomu, že vědní obory práva a scholastické filosofie se na akademické půdě již nestřetávaly jako protivníci, ale naopak se začaly vzájemně podporovat a obohacovat¹⁶. Stejně jako není možné určit přesně rok počátku školy glosátorů, nemůže se ani zcela přesně uvést doba, kdy se přechází od glosátorů ke komentátorům. Pozvolna však došlo k tomu, že způsob myšlení glosátorů se ukázal být nedostatečný pro nově vzniklou právní i společenskou realitu. Nejdůležitějším výtvozem z pozdního období školy glosátorů je Accursiovo (zemřel 1260 nebo 1263) životní dílo *Glossa ordinaria*¹⁷. Její vydání ale zároveň předznamenává konec doby glosátorů. Třebaže Justinianovy zákony se nadále těšily obrovské vážnosti, nebylo již možné ignorovat nové skutečnosti. Už nebylo možné vystačit s pravidlem „*unum esse ius, cum unum sit imperium*“, které bylo formulováno ve spisu *Questiones de iuris subtilitatibus* z počátků období glosátorů¹⁸. Nyní již bylo nutné znát rovněž statuta mocných italských měst¹⁹ i nové vlastní panovnické právo, představované zákoníkem *Liber Augustalis* Fridri-

Pietro a Giovanni Paolo II. Roma: Grandi Tascabili Economico Newton, 1997, s. 57–58.

⁷ Srov. PENNINGTON, K. Enrico da Susa, cardinale Ostiense. *Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII-XX secolo)*. 2 volumi, Bologna: Società Editrice il Mulino, 2013, vol. I. s. 795–798.

⁸ Srov. LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. *Die Kommentatoren*. München: Verlag C. H. Beck, 2007, s. 477–487.

⁹ Srov. MELLONI, A. Sinibaldo Fieschi (Innocenzo IV, papa). *Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII-XX secolo)*, vol. II. s. 1872–1874.

¹⁰ Dostupné z: <<https://digilander.libero.it/gogmagog/Commedia/Epistole/ep11.htm> [07.04.2020]>: Epistula XI, 7, Cardinalibus ytalicis Dantes de Florentia, etc.: „Iacet Gregorius tuus in telis aranearum; iacet Ambrosius in neglectis clericorum latibulis; iacet Augustinus abiectus, Dionysius, Damascenus et Beda; et nescio quod ‚Speculum‘, Innocentium, et Ostiensem declamant. Cur non? Illi Deum querebant, ut finem et optimum; isti census et beneficia consequuntur.“ Srov. MISSIRINI, M. *Vita di Dante Alighieri*. Firenze: Stabilimento artistico tipografico Fabris, 1840, parte prima, s. 145–146; PADOVANI, A. *Quadri da una esposizione canonistica*. s. 103.

¹¹ BERNARDUS CLARAEVALENSIS *Sermones in Cantica Cantorum*, Sermo XXXVI (*Patrologiae latinae cursus completus*, vol. 183, col. 968): „Et sunt item qui scire volunt ut scientiam suam vendant; verbí causa, pro pecunia, pro honoribus: et turpis quaestus est.“

¹² Srov. KEMPENSKÝ, T. *Následování Krista*. (III, 43: Proti klamné světské učenosti) Řím: Křesťanská akademie, 1969, s. 173.

¹³ Do politického dění ve Florencii začal Dante zasahovat počínaje rokem 1295. Jeho účast v politickém životě se pak také stala

příčinou jeho pohnutého osudu, srov. například POKORNÝ, J. *Dante*. Praha: Orbis, 1966, s. 36. Úvahy o významu práva lze nalézt v Dantově spisu *De Monarchia*, srov. DANTE, A. *O jediné vládě*. Praha: Melantrich, 1942, s. 88–99.

¹⁴ Srov. KOSCHAKER, P. *Europa und das Römische Recht*. 4. Auflage, München und Berlin: C. H. BECK, 1966, s. 87, pozn. 1; id. *Die Krise des römischen Rechts und die romanistische Rechtswissenschaft*. München und Berlin: C. H. Beck, 1938, s. 19–20.

¹⁵ Z filosofie a teologie byly přebírány nejenom formální postupy ve výuce, ale spolu s nimi i hlavní nosné ideje těchto vědních oborů, srov. VASOLI, C. *La filosofia medioevale*. Milano: Feltrinelli, 1972, s. 258.

¹⁶ Srov. REXROTH, F. *Fröhliche Scholastik. Die Wissenschaftsrevolution des Mittelalters*. 2., durchgesehene Auflage, München: Verlag C. H. Beck, 2019, s. 302.

¹⁷ Srov. LANGE, H. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band I. *Die Glossatoren*. München: Verlag C. H. Beck, 1997, s. 335–367.

¹⁸ Srov. FITTING, H. *Questiones de iuris subtilitatibus des Irnerius mit einer Einleitung*. Berlin: Walter de Gruyter & CO., Nachdruck 1977, s. 57; ZANETTI, G. *Questiones de iuris subtilitatibus*. Firenze: La nuova Italia Editrice, 1958, s. 16; LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 3.

¹⁹ Srov. CAMPITELLI, A. *Europeenses. Presupposti storici e genesi del diritto comune*. Bari: Cacucci Editore, 1990, s. 65–116.

cha II. z roku 1231²⁰. O slovo se jako rovnocenný partner k právu římskému díky papežským dekretálům hlásilo i kanonické právo²¹. Proto významnými komentátory jsou nejenom civilisté, ale i kanonisté, a mnozí významní představitelé právního směru komentátorů píšou komentáře k oběma právním systémům. Jsou si již vědomi skutečnosti, že všechny tyto právní zdroje je třeba zahrnout do jejich právní nauky, přizpůsobené novým okolnostem.

V jediném článku nelze pojednat o všech hlavních představitelích právní školy komentátorů, kteří často v rámci obecného souhrnného výkladu právních dějin nespravedlivě přicházejí poněkud zkrátka. Alespoň několik hlavních komentátorů z doby počátků tohoto právního směru je však nutné zmínit a poukázat zároveň na vzájemné vazby a kontinuitu existující mezi nimi. I pro komentátory samotné byly tyto jejich vzájemné vazby velmi důležité. Proto také ve svých vlastních právních pojednáních vzpomínají často na svého učitele, nazývají jej „*dominus meus*“, a odvolávají se na jeho právní názory²².

Mezi komentátory první generace, náležícími ještě plně do 13. století, patří rodák z Parmy Jacobus de Arena²³. Místa jeho působení jsou zmapována pouze neúplně. V dobových pramenech je uváděna především Padova, ale také Reggio, Siena a Bologna. Poslední zmínka o něm z roku 1296 je z Neapole. Zřejmě tedy zemřel v roce 1297 nebo 1298. Mezi spisy, které jsou mu připisovány, se objevují v zárodečné podobě již literární druhy, běžné pro komentátory, především *lecturae* všech jednotlivých částí Justiniánova zákonodárství. Jeho spisy byly vydány tiskem v Lyonu v roce 1541. Jacobovo působení se časově překrývá s dobou druhého významného italského komentátora raného období, kterým byl Dinus de Rossonis Mugellanus, jenž se narodil ve Florencii přibližně v roce 1253 a zemřel po roce 1298²⁴. Dinus byl v roce 1297 povolán papežem Bonifácem VIII. do Říma a bylo mu svěřeno vypracování osmdesáti osmi právních pravidel, kterými Bonifác VIII. zakončil svou sbírku dekretálů

*Liber Sextus*²⁵. Dinus však byl především již plnohodnotným civilistou komentátorem, a to nejenom jako autor *lecturae* k justiniánským právním sbírkám, ale i jako autor právních dobrozdání (*consilia*), vydaných jako samostatná sbírka²⁶, a odborného pojednání o teorii právních argumentací s názvem *Modi arguendi*²⁷. V tomto spisu se ukazuje možnost využití argumentů *ab auctoritate, a contrario, a simile, ab absurdo, a maiori, a minori*. Dinovým přímým žákem byl Cinus z Pistoie, jehož životu, dílu a významu je třeba věnovat se podrobněji²⁸.

Cinovo rodné město Pistoia, latinsky *Pistorium* nebo *Pistoriae*, je dnes stotisícovým italským městem ležícím v oblasti Toskánsko a hlavním městem stejnojmenné provincie Pistoia. Zde se kolem roku 1270 narodil Cinus z Pistoie, který se měl stát nejenom vynikajícím právníkem, ale také proslulým básníkem. Proto právě v souvislosti s jeho osobou se často zdůrazňuje, že byl současníkem Danta Alighierioho. V Cinově osobě a v jeho díle právo nabralo nový směr a nastává již definitivní začátek školy komentátorů, jejímž nejslavnějším představitelem se později měl stát Cinův přímý žák Bartolus ze Saxoferrata (†1357)²⁹, a dále Bartolův neméně slavný a úspěšný žák Baldus de Ubaldis (†1400)³⁰.

Cinus se ve svých spisech odvolává na svého nejvýznamnějšího učitele, kterým byl Dinus de Rossonis Mugellanus. Ten Cina zasvěcoval do právní vědy nejprve v samotném městě Pistoia a posléze v Boloni. O tom, že vztah úcty k učiteli přerostl ve vztah přátelský, svědčí skutečnost, že jej Cinus nazývá nejenom „*praeceptor meus*“, ale dokonce i důvěrně „*amicus meus*“. Další významné vlivy, kterými byl Cinus formován, však nepocházejí z Itálie, ale z Francie. Středověká Francie je většinou citována v právních dějinách v souvislosti se zákazem studia římského práva v Paříži, obsaženém v konstituce papeže Honoria III. *Super speculam* z 22. listopadu 1219, přičemž tento zákaz bývá navíc často mylně interpretován jako důkaz nevráživosti církevních představitelů k římskému právu. Po roce 1235 a zvláště pak v polovině 13. století se ale paradoxně právě ve Francii objevuje jiné významné centrum studia práva ve městě Orléans, jež

²⁰ Srov. KANTOROWICZ, E. *Federico II, imperatore*. Milano: Garzanti, 1988, s. 208–209.

²¹ První sbírky papežských dekretálů, tzv. *Quinque compilationes antiquae*, byly následně zahrnuty do sbírky *Liber Extra* papeže Řehoře IX. z roku 1234, srov. PADOVANI, A. *Quadri da una esposizione canonistica*. s. 73–76; CORTESE, E. *Il diritto nella storia medievale*, II. *Il basso medioevo*. Roma: Il Cigno Galileo Galilei, 1995, s. 212–221.

²² Srov. například BARTOLUS DE SAXOFERRATO *Super Institutionibus Iuris Civilis Commentaria*. Lugduni: Apud Sebastianum de Honoratis, 1559, s. 114–121.

²³ Srov. QUAGLIONI, D. *Iacopo d'Arene*. Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII–XX secolo), vol. I. s. 1099–1101; LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 435–444.

²⁴ Srov. PADOVANI, A. *Dino Rossoni del Mugello*. Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII–XX secolo), vol. I. s. 769–771; LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 445–461.

²⁵ VI 5.12: *De regulis iuris* (Friedberg, vol. II, coll. 1122–1124)

²⁶ *Dini Muxellani, utriusque censurae disciplina viri clarissimi Consilia*. Lugduni: Apud Haeredes Iacobi Giuntae, 1551.

²⁷ Srov. CAPRIOLI, S. *Modi arguendi. Testi per lo studio della retorica nel sistema del diritto comune*. Spoleto: Fondazione CISAM, 2006, s. 40–52; *Tractatus plurimorum doctorum*. Lugduni: Impressum per Joannem Marion, 1519, fol. 104r–104v.

²⁸ Srov. MAFFEI, P. *Cino Sinibuldi da Pistoia*. Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII–XX secolo), vol. I. s. 543–546; LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 632–658; PADOA SCHIOPPA, A. *Storia del diritto in Europa. Dal medioevo all'età contemporanea*. Bologna: Il Mulino, 2007, s. 153; MURANO, G. *Autographa. I. I Giuristi, giudici e notai (sec. XII–XVI med.)*. Bologna: Clueb, 2012, s. 35–43.

²⁹ Srov. LEPSIUS, S. *Bartolo da Sassoferrato*. Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII–XX secolo), vol. I. s. 177–180.

³⁰ Srov. CORTESE, E. *Baldo degli Ubaldi*. Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII–XX secolo), vol. I. s. 149–152.

bylo vytvořené italskými i francouzskými právníky, kteří předtím často sami vystudovali právo v Boloni. Poté, co papež Řehoř IX. dovolil v roce 1235 v Orleáns studovat římské právo³¹, vynikli zde ve druhé polovině 13. století jako profesori zvláště Jacques de Revigny (†1296)³² a Pierre de Belleperche (†1308)³³.

Právě Pierre de Belleperche měl velký vliv na Cinova působení, a to až natolik, že to vedlo k domněnce, že Cinus sám studoval ve Francii³⁴. Ve skutečnosti je ale prokázána Cinova osobní účast pouze na jedné přednášce, kterou Pierre de Belleperche konal v Boloni v roce 1296. Přesto vliv Pierrův je jednoznačný. Na území Itálie je Cinus považován za prvního právníka, který začal text práva vykládat novým komentátorským způsobem. V Cinových vlivech se tedy spojuje tradiční italská boloňská právní škola s francouzskou orleánskou právní školou, která měla významný podíl na vzniku nové metody výkladu justiniánského právního textu. Význam a autorita Accursiovy řádné glosy sice nejsou popřeny, ale v praxi zde začíná proces nahrazování dosavadní metody komentáři nového typu. Významná je již sama skutečnost, že fragment právního textu, který má být vyložen, se neopisuje celý. Uvedou se jenom jeho počáteční slova. Následuje pak komentář, který má tři těžiště: *distinctio* (rozčlenění obecných pojmů na pojmy specifické, které jsou více podrobné), *repetitio* (opakování obsahu zkoumaného právního úryvku, kde však na rozdíl od glosátorské metody již není cílem hledání významu a smyslu každého jednotlivého slova, ale především celkového obsahu), a nakonec *quaestiones* (rozbor jednotlivých elementů v kontextu celého justiniánského zákonodárství)³⁵. Zatímco podle glosátorů v samotném textu Justiniánova zákonodárství již byly vyřešeny všechny právní problémy, komentátoři připouštěli, že tomu tak nemusí pokaždé být. Přesto však s pomocí užití dialektického *argumentum a fortiori* dokázali z justiniánských předpisů odvodit

právní řešení pro dosud nejudikovaný případ³⁶. Na území Itálie je Cinus považován za prvního, kdo začal text práva vykládat tímto novým komentátorským způsobem. Nejznámější a nejcitovanější představitelé právní školy komentátorů Bartolus ze Saxoferrata a Baldus de Ubaldis, kteří přišli po něm, tento jeho model pouze převzali a dále zdokonalili.

Na životě Cina z Pistoie je také dobře vidět, jak významně ovlivňovala politická situace té doby i život právníků. V silně zájmově a mocensky roztržité italské společnosti, plné dramatických sporů mezi mocí císaře, papeže, měst a místní honorace existovaly nejenom dva hlavní nesmiřitelné politické proudy, ghibellini a guelfové, ale i sami guelfové se ještě dále dělili na guelfy bílé a černé, kteří mezi sebou rovněž tvrdě soupeřili³⁷. Vítězství jedné z frakcí pak často znamenalo odchod do nuceného exilu pro příslušníky frakce prohrávající, a někdy i hromadné popravy těch, kteří nestačili včas uprchnout³⁸. Rod Sigibuldi, ze kterého Cinus pocházel, náležel tradičně k frakci černých guelfů. Už Cinův otec a pak i on sám však stáli spíše na straně bílých guelfů³⁹. Další slavná oběť italské politické situace, procísařsky orientovaný Dante Alighieri, byl Cinovým přítelem a velice pochvalně se o Cinovi vícekrát zmiňuje ve svém pojednání *De Vulgari Eloquentia*⁴⁰. Cinus se musel v letech 1301–1306 zdržovat mimo své rodné město Pistoia, protože v té době měl blíže k frakci černých guelfů. Své pocity z tohoto nuceného vyhnanství z domova vyjádřil v jednom ze svých sonetů. Další Cinův sonet vyjadřuje zármutek nad smrtí císaře Jindřicha VII. Lucemburského, v jehož italské tažení, započaté v roce 1310, byly vkládány velké politické naděje, zmařené císařovou smrtí 24. srpna 1313 v Buonconvento u Sieny⁴¹. Celkově se dochovalo 185 Cinovi připisovaných sonetů, většinou milostných, z nichž

³¹ Srov. DENIFLE, H. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*. Berlin: Weidmann, 1885, Nachdruck Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1956, s. 251–269.

³² Srov. CORTESE, E. *Il diritto nella storia medievale. II. Il basso medioevo*. Roma: Il Cigno Galilea Galilei, 1995, s. 397–401; LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 518–546.

³³ Srov. CORTESE, E. *Il diritto nella storia medievale. II. Il basso medioevo*, s. 402–404; LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 546–567.

³⁴ Srov. SAVIGNY von, F. C. *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*. Sechster Band: *Das vierzehnte und fünfzehnte Jahrhundert*. Zweite Ausgabe, Heidelberg: J. C. B. Mohr, 1850, s. 75–76.

³⁵ Později v 16. století právník Matteo Gribaldi Mofa (†1564) shrnul tuto metodu komentátorů do slov:

„*praemitto, scindo, summo, casumque figuro, perlego, do causas, connoto et obiiicio*“, srov. QUAGLIONI, D. *Gribaldi Mofa, Matteo*. Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII–XX secolo), vol. I. s. 1067–1068; PADOA SCHIOPPA, A. *Storia del diritto in Europa*. s. 265.

³⁶ Jeden konkrétní případ, týkající se vztahu mezi manželi, a způsobu, jak jej tímto postupem vyřešil Jacques de Revigny, uvádí Manlio Bellomo, srov. BELLOMO, M. *Società e istituzioni in Italia dal medioevo agli inizi dell'età moderna*. Catania: Giannotta, 1987, s. 452.

³⁷ Srov. ASCHERI, M. *Medioevo del potere. Le istituzioni laiche ed ecclesiastiche*. Bologna: il Mulino, 2009, s. 251–253.

³⁸ Srov. např. MILANI, G. *L'esclusione dal comune. Conflitti e bandi politici a Bologna e in altre città italiane tra XII e XIV secolo*. Roma: Istituto Storico Italiano per il Medioevo, s. 413.

³⁹ Srov. LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II., s. 638.

⁴⁰ Srov. MARTI, M. *Poeti del Dolce stil nuovo*, Firenze: Le Monnier, 1969, s. 423.

⁴¹ Srov. BOOCKMANN, H. *Stauferzeit und spätes Mittelalter. Deutschland 1125–1517*. Berlin: Siedler, 1998, s. 206–211. Cinus ale přes svůj neskrývaný zármutek nad smrtí Jindřicha VII. definitivně nesetřval na své procísařské pozici. Císař Ludvík Bavor (1314–1347) se již ve svých mocenských sporech s papežem Janem XXII. evidentně netěšil stejné Cinově sympatií jako dříve Jindřich VII. Proto v letech 1320–1321 Cinus mohl zastávat také funkci asesora papežského guvernéra oblasti Marky, konkrétně je doložen jeho pobyt v Camerinu a v Maceratě, srov. CHIAPPELLI, L. *Vita e opere giuridiche di Cino da Pistoia*. Pistoia: Arnaldo Forni Editore, 1881, s. 66; FALASCHI, P. L. *Ut vidimus*

165 je zaručeně jeho dílem⁴². Právě zklamání, spojené s císařovou smrtí, vedlo Cina k tomu, že se v následující části svého života již plně věnoval právní aktivitě. Třebaže licenciát práva získal v Boloni již v roce 1304, teprve v roce 1314 zde zakončil studium získáním doktorského titulu, a následně pak přednášel právo v Sieně (1321–1326), v Perugii (1326–1330, 1332–1333), kde se v roce 1328 stal jeho žákem čtrnáctiletý Bartolus ze Saxoferrata⁴³, dále Cinus působil také v Neapoli (1330–1332) a ve Florencii (1334). Na konci svého života se uchýlil zpět do svého rodného města, kde zemřel 24. prosince roku 1336⁴⁴.

Cinus je autorem několika právních spisů, z nichž některé, zvláště ty stručnější, jsou stále ještě ukryty ve středověkých rukopisech a jsou teprve postupně objeveny a publikovány. Byl rovněž autorem právních dohod (consilia), která však na rozdíl od svého učitele Dina neuspořádal do ucelené systematické sbírky. Profesor Manlio Bellomo kupříkladu identifikoval některé stručné prakticky zaměřené právní spisy Cinovy (consilia) ve vatikánském rukopisu Chigi E. VIII.245⁴⁵, objevil rovněž Cinovo sepsání navzájem si odporujících glos – glossae contrariae. Na objevy Belloma navázal profesor Andrea Padovani, který se zaměřil na jednu konkrétní Cinovu slavnostní promluvu (sermo), obsaženou ve výše uvedeném vatikánském rukopisu, která byla podle názoru Padovaniho pronesena v Boloni u příležitosti nějaké doktorské promoce na konci roku 1334 nebo na začátku roku 1335, tedy v samotném závěru Cinova života⁴⁶. Z Padovanim vydané kritické edice promluvy, vycházející z počátečních slov Justiniánových Digest „Iusticiam namque colimus et boni et equi noticiam profitemur“ (D 1.1.1.1) je dobře patrné, že Cinova promluva není až tak dílem právníka zaměřeného na praxi, ale spíše právního filosofa, jehož myšlení je silně ovlivněno ve středověku znovuobjevenou Aristotelovou Logica nova⁴⁷, což je patrné i z několika Cinových přímých citátů z Aristotelova díla. Základní nosnou myšlenkou Cinovy universitní promluvy je vztah a podobnost mezi vznešeností jednot-

livce, která se má projevovat v jeho snaze o pěstování ctností, a mezi vznešeností právní vědy, jež má za úkol vnášet a pěstovat ctnosti v těle, které tvoří lidská společnost. Cinus si je také vědom nutnosti neustálého hledání spravedlnosti (aequitas), která nesmí spočívat pouze ve slepé poslušnosti zákonů. Ve své *Lectura Codicis*, konkrétně v komentáři k titulu Justiniánova kodexu *De legibus et constitutionibus principum* (C 1.14), ve kterém se podrobně zabývá vztahem existujícím mezi iustitia a aequitas, mezi psanými zákony a nepsanými právními zvyklostmi, poukazuje na skutečnost, že příkazy práva, byť byly vydané těmi, kdo k tomu mají autoritu, mohou být někdy i ničemné, protože zákonodárci jsou rovněž lidmi, kteří se mohou mýlit⁴⁸. Cinus rovněž podotýká, že v Justiniánových zákonech nemusí být obsaženo řešení všech právních problémů, jak se domnívali glosátoři. V takovém případě je třeba vyjít z daného factum a chybějící právo k němu vytvořit rozumovou dedukcí⁴⁹. Problém může nastat také tehdy, když právo bude upřednostňovat v některých případech psaný zákon a v jiných aequitas, jak to Cinus ukazuje v jednom z popisovaných případů. V takové situaci podle něj musí zasáhnout zákonodárce a určit, jaký postup je správný⁵⁰.

Na jiném místě Cinus v komentáři k titulu Justiniánova kodexu *De postulando* cituje epizodu, kdy v jeho rodném městě Pistoia se dostal do vysoké funkce „capitaneus populi“ člověk pocházející z města Lucca, který, jak píše Cinus, stál v městském paláci a veřejně se prodával, podobně jako se prodává prostitutka v nevěstinci. Cinus

in Marchia' *Divulgazioni su Cino da Pistoia e il suo soggiorno nelle Marche*. Camerino: Jovene editore, 1987, s. 189.

⁴² Srov. MARTI, M. *Poeti del Dolce stil nuovo*. s. 431–923.

⁴³ Srov. CORTESE, E. *Il diritto nella storia medievale*. II. *Il basso medioevo*. s. 426.

⁴⁴ Srov. PADOVANI, A. Un sermo di Cino da Pistoia dal ms. Biblioteca Vaticana, Chigi E.VIII.245. *Rivista Internazionale di Diritto Comune*. 2016, 27, s. 26–27. V katedrále v Pistoji, zasvěcené svatému Zenovi, je zachován monumentální Cinův náhrobek, který byl vytvořen teprve ve 14. století. Tak jako na boloňských náhrobkách významných právníků, i na Cinově náhrobku je zachycen výjev z univerzitní auly, s přednášejícím profesorem a naslouchajícími studenty.

⁴⁵ Srov. BELLOMO, M. *Inediti della giurisprudenza medievale*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2011, s. 183–189.

⁴⁶ Srov. PADOVANI, A. *Un sermo di Cino da Pistoia*. s. 11–41.

⁴⁷ K silnému vlivu aristotelovsko-tomistického učení na právní školu komentátorů v Orleans srov. například CORTESE, E. *Il diritto nella storia medievale*. II. *Il basso medioevo*. s. 409–410.

⁴⁸ C 1.14.1, *Inter* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*. Francofurti ad Moenum: Impensis Sigismundi Feyerabendt, 1578, fol. 25ra: „Ius vero est praeceptum ab his qui auctoritatem praecipendi habent, qui quandoque inique praecipiant, cum homines et fallantur ...“); srov. BELLOMO, M. *L'Europa del diritto comune. La memoria e la storia*. Leonforte: Euno Edizioni, 2016, s. 210. Tak jako tomu bylo i u jiných právních institutů, rovněž v případě aequitas se k tématu, rozpracovanému Cinem, vrátil jeho slavný žák Bartolus ze Saxoferrata, který rovněž upřednostňoval aequitas jako vhodnější a pružnější nástroj, zvláště pro obchodní právo, srov. CALASSO, F. *Il diritto comune come fatto spirituale. Rivista Italiana per le scienze giuridiche*. Nuova serie, 2015, 6, s. 15.

⁴⁹ C 7.32.4, *Licet* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*. fol. 441vb: „... Praeterea, si non esset lex aliqua, quae hoc diceret, tamen pro ratione probaretur, quod esset ius, quia in omni actione personali et reali sunt tria concurrentia, scilicet factum, et ius, quod resultat ex facto, et Actio, quae resultat ex illo iure...“); srov. PARADISI, B. *Studi sul medioevo giuridico*. vol. II. Roma: Istituto Storico Italiano per il Medioevo, 1987, s. 912.

⁵⁰ C 1.14.1, *Inter* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*. fol. 24va: „Quidam scholaris studens in legibus, invenit quod lex dicit quod iudex debet habere aequitatem prae oculis, ... et alibi invenit legem scriptam contra aequitatem: unde perplexus iuit ad principem, et dixit: Domine Imperator ego studendo in legibus nostris, plerunque invenio contrarietatem inter ius scriptum et aequitatem, quod tenebo in ista contrarietate? An ius scriptum an aequitatem. Respond. Imperator breviter, Ubicumque reperitur contrarietas inter ius scriptum et aequitatem, nostri solius est illam contrarietatem interpretari non tuum...“).

k tomu dodává, že tento člověk přitom ve své rodné Luce nebyl odsuzován, ale naopak jej všichni obdivovali, podobně jako ve společnosti zlodějů se těší vážnosti zloděj, který je zdatnější. Třebaže v nadpisu odstavce, ve kterém Cinus uvádí tento svůj příklad, se píše, že dobrá pověst je důležitější než zisk, v samotném komentáři Cinus dodává, že tato zásada neplatí vždy a všude, neplatí podle něj kupříkladu právě ve městě Lucca⁵¹. Takováto ostrá morální hodnocení, která se Cinus nebál ve svém díle vyjádřit, byla rovněž jednou z novinek, kterou přinesla teprve škola komentátorů. O městě Luce a o jejích obyvatelích evidentně Cinus neměl vysoké mínění a neváhal to tímto způsobem dát najevo. Podobné zmínky ve středověkých právních textech, zvláště pokud jsou alespoň částečně osobního charakteru, jsou dnes právními historiky samozřejmě velice oceňovány.

Nejslavnějším a také nejrozsáhlejším právním dílem, které přineslo Cinovi proslulost, je jeho *Lectura Codicis*. Dílo, napsané zřejmě v letech 1312–1314, bylo dokončené podle závěrečné poznámky autora 11. června 1314, na svátek svatého Barnabáše⁵². Tento spis se zachoval v mnoha rukopisech a v šesti vydáních tiskem⁵³. Název *lectura* běžně znamená, že se jedná o písemné zachycení autorem konaných přednášek. V tomto případě však není jisté, zda se skutečně jedná o autentické Cinovy ústně pronesené přednášky a nikoli o pouze písemně vytvořené dílo. Pravděpodobnější je tato druhá možnost. Dále je Cinus rovněž autorem dvou stručnějších *lecturae* k *Digestum vetus*. Z nich se v tištěných vydáních setkáváme s první verzí, která však pojednává pouze o prvních dvou knihách Digest a o titulu *De rebus creditis* z dvanácté knihy Digest (D 12.1)⁵⁴. U komentáře Digest se jedná o skutečně pronesené Cinovy přednášky. I v tomto stručnějším spisu, na který není odkazováno tak často jako na *Lectura Codicis*, je možno najít mnohá pozoruhodná místa. O jednom z nich píše Francesco Calasso⁵⁵. Jedná se o právní teorii možných přípustných důvodů pro vedení války. Jak

Cinus píše⁵⁶, války mají svůj počátek v *ius gentium* a jsou ve své podstatě špatné a nedovolené (*bellum illicitum*). O válku dovolenou (*bellum licitum*) se může jednat pouze výjimečně, a to konkrétně ze čtyř důvodů, které Cinus uvádí a dokládá odkazy na římské právní předpisy. Zajímavý je zvláště čtvrtý z těchto důvodů, který je naplněn tehdy, když chybí *iudex*, čímž Cinus míní chybějící autoritu císaře, na něhož by bylo možné se obrátit jako na rozhodce dříve, než válka vypukne. V takovém případě, pokud by neexistovala žádná císařská autorita, by sice rozpoutání války bylo dovolené, smělo by se ale jednat pouze o válku obrannou a nikoli dobovačnou. V této souvislosti Cinus uvádí rovněž názor kanonistů, podle kterých na místo chybějící císařské autority nastupuje církev. Cinus ovšem tento názor kanonistů odmítá, a to stejnými slovy, která bude později možné číst ve spisu Viléma Ockhama *Octo quaestiones de potestate papae*⁵⁷, napsaném v letech 1340–1341.

Domenico Maffei upozornil ve své publikaci z roku 1963 na skutečnost, že existuje ještě jedna další odlišná Cinova *Lectura* k *Digestum vetus*, rovněž nekompletní, pocházející z poslední části Cinova života, která se částečně nachází pouze ve dvou rukopisech a v některých místech tištěného vydání díla Bartola ze Saxoferrata, kterému tak bylo mylně připisováno i to, co ve skutečnosti pocházelo od Bartolova učitele Cina⁵⁸.

Klíčová v kontextu Cinova právního díla jednoznačně zůstává jeho *Lectura Codicis*. Jak poznamenal velký italský právní historik Francesco Calasso⁵⁹, toto dílo muselo jeho současníkům ve srovnání s dosavadní právní tvorbou připadat „jako zjevení“. Cinus představil svým posluchačům nebo čtenářům postup, který poté s matematickou přesností sledoval, aby jednotlivý právní problém mohl

⁵¹ C 2.6.5, *De postulando* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*, fol. 71rb, ad *Si qui*: „Notat ex ista, quod lucrum non est praefendum fama, immo fama et honor semper debet praeferrí lucro, ... quod non servant Lucani. Vidi enim quendam Lucanum capitaneum populi in civitate Pistorii, qui in medio palatii communis velut meretrix in medio lupanaris se vendebat, et prohpudor, quod apud Lucanos talis reputatur sapiens, sicut faxag fur apud fures“); srov. BELLOMO, M. *L'Europa del diritto comune*, s. 210.

⁵² CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*, fol. 571vb.

⁵³ Srov. LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 656; SAVIGNY von, F. C. *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*. Sechster Band. s. 86–87.

⁵⁴ V tištěném vydání Francoforti ad Moenum 1578, vydaném „apud Ioannem Feyerabendt“, které jsem měl možnost konzultovat díky Google Books a z něhož v tomto článku cituji, je obsažena jak Cinova *Lectura Codicis* (571 číslovaných listů), tak i samostatně číslovaná *Lectura* k *Digestum vetus* (58 listů).

⁵⁵ Srov. CALASSO, F. *Gli ordinamenti giuridici del rinascimento medievale*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1965, s. 266–267.

⁵⁶ D 1.1.5, *Ex hoc iure* (CYNUS DE PISTORIO, *Lectura super Digesto veteri*. Francoforti ad Moenum: Impensis Sigismundi Feyerabendt, 1578, fol. 4va: „... ex iure gentium orta sunt bella. Sed contra, quia non debent iniquitates procedere, unde iura procedunt: sed bella sunt iniqua ... Solut. Bellum aliud est illicitum, et hoc est regulariter, et istud non introducitur a iure, immo prohibetur et punitur. Aliud est licitum, et hoc specialiter in tribus, vel quatuor casibus. primus, quando fit ad propulsionem illatae iniuriae incontinenti, et cum moderamine, ... Secundo, quando fit autoritate legis scriptae, ... Tertio, quando fit in hostes populi Romani, vel econtra ... Quarto, quando fit in defectum iudicis, ... Et per hoc dicunt quidam, quod qui sunt de imperio, vacante eo, possunt ad invicem debellare: quia non est superioris copia et recursus, Sed Canonistae dicunt, quod vacante imperio succedit Ecclesia, ... quod non videtur verum quia imperium non est a Papa, sed pariter procedit, una cum sacerdotio ad eo Deo ... Breviter tamen dicendum est, quod in defectum superioris, ad defensionem personae vel rerum, potest bellum fieri: non ad acquisitionem, et in istis licitis bellis intelligitur lex ista“.)

⁵⁷ Srov. GUILLELMUS DE OCKHAM, *Opera politica*. Editio altera, vol. I, Mancunii: Manchester University Press, 1974, s. 199.

⁵⁸ Srov. MAFFEI, D. *La „Lectura super digesto veteri“ di Cino da Pistoia. Studio sui mss Savigny 22 e Urb. Lat. 172*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1963.

⁵⁹ Srov. CALASSO, F. *Medio evo del diritto*, I. *Le fonti*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1954, s. 571.

být vyřešen. Calasso cituje z jednoho Cinova *consilium*: „Circa cuius lecturam tenebo hunc ordinem: quia primo dividam, secundum ponam casum, tertio colligam, quarto opponam, quinto quaeram“. Z justiniánského právního textu, chápaného jako *ratio scripta*, se dříve v pojetí školy glosátorů stalo téměř Slovo Boží. To v sobě však skrývalo také jedno vážné nebezpečí. Justiniánské právo se postupně stávalo jakýmsi statickým zakonzervovaným monumentem. V Cinově díle a v jeho přístupu k právnímu textu se z justiniánského práva opět stává živý právní text, se kterým se dá dále pracovat, stává se z něj opět užitečný nástroj, ve kterém lze hledat a nacházet skutečnou nadčasovou „*mens et ratio legislatoris*.“ Cinus se také především nebál vyslovit opačný názor, než jaký měli právníci předcházejících generací glosátorů, a jak on sám na jednom místě uvádí, „i kdyby jich bylo tisíc, přece se mylili“, a teprve on přináší světlo správné interpretace⁶⁰.

Právní historici si rovněž položili otázku, proč z Justiniánových sbírek Cinovu pozornost zaujal nejvíce právě *Codex*. Bruno Paradisi⁶¹ se domnívá, že komentáři mnohem více než předcházející glosátoři se snažili zaměřovat na věci veřejné, na veřejné blaho, na *utilitas publica*. Na své otázky, které vycházely často z problematiky statutů italských měst, nacházeli odpovědi mnohem spíše v císařských konstitucích než v soukromoprávně zaměřených *Digestech*. Spory mezi jednotlivými italskými městy, která měla svou vlastní jurisdikci, byla o to složitější, že jejich vlastní právní předpisy nebyly vždy shodné. I s těmito městskými statuty bylo tedy nutné pracovat a v kontextu konkrétního právního sporu nalézat v duchu *ius commune* vyhovující řešení s uplatněním předpisů římského práva. Dva takovéto zajímavé konkrétní právní problémy Cinus spolu s některými dalšími uvádí hned na počátku své *Lectura Codicis*. První se týká oblasti soukromého práva, konkrétně sporu mezi možnými dědici o platnost závěti, který vznikl kvůli rozdílu v právních předpisech platících v Boloni, kde pro platnost závěti bylo požadováno deset svědků, a ve Florencii, kde postačovalo sedm svědků⁶². Tento případ a různá řešení, která navrhuji

Vilém Durantis, Jacques de Revigny a Pierre de Belleperche, jež Cinus v této souvislosti cituje, by bylo možné chápat jako počátek mezinárodního práva soukromého. Druhý Cinem uváděný případ se týká kompetenčního sporu mezi Boloní a Markami, v němž se jedná o to, kde má být souzen heretik, který se svých herezí sice dopouštěl v Markách, ale následně se přestěhoval do Boloně, kde byl dopaden. Cinus, aniž by sám dal na tento problém vlastní jednoznačnou odpověď, cituje rozdílné názory svých dvou hlavních francouzských autorit. Jacques de Revigny se domnívá, že heretik má být potrestán tam, kde byl dopaden, protože heretikem zůstává kdekoliv, ať je na nebi, na moři nebo na zemi. Pierre de Belleperche oproti tomu píše, že heretik by měl být vydán k potrestání na místo, kde působil a kde své hereze rozšiřoval, protože tam jsou jeho zločiny lépe známy⁶³.

Skutečnost, že je po staletí hlavní Cinovo dílo *Lectura Codicis* k dispozici v tištěném vydání, rozhodně neznamená, že vše, co se tohoto významného spisu týká, je již perfektně zpracováno. Jednotlivá témata Justiniánova zákoníku, v té podobě, jak je chápal a interpretoval Cinus, odvolávající se na shodné či naopak opačné mínění dalších svých současníků, poskytují stále ještě prostor pro mnoho dosud nenapsaných monografií a článků. Autor každého článku či knihy, zaměřené na jakýkoliv konkrétní institut středověkého práva, musí jako jeden z prvních kroků prozkoumat, co k danému tématu píše Cinus. Nadto je třeba opět se vrátit k některým tématům, na která bylo v minulosti odpovězeno nedostatečně. To se týká kupříkladu Cinova postoje k papežské moci a k církevnímu právu.

Cinus se samozřejmě v rámci svého díla musel vyslovit k hlavní veřejnoprávní otázce své doby – ke vztahu mezi císařstvím a papežstvím, a v souvislosti s papežstvím rovněž zaujmout stanovisko k církevnímu právu a ke kanonistům obecně. A priori se dříve vycházelo

⁶⁰ Tato Cinova slova jsou napsána v jeho komentáři k C 6.15.5, *Certum* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*, fol. 355vb-357ra). Cinův komentář k tomuto právnímu úryvku je rozsáhlým samostatným traktátem k dědickému právu a k problematice právního institutu *bonorum possessio*. Cinus shrnuje ve třinácti bodech obsah komentovaného právního předpisu a cituje závěry, které z něj podle jeho názoru chybně vyvozovali významní glosátoři. Cinus ovšem zastává názor opačný, a proto svůj výklad zakončuje slovy: „... Et ita dixerunt praedicti Doctores et Gl. et idem Rof. sed quotquot fuerint, etiamsi mille hoc dixissent, omnes erraverunt. ... Hic sit finis huius tractatus, qui tam a nostris glossatoribus, quam etiam a Rofredo fuit erronee traditus, sed per me Cynum de Pistorio in lucem veritatis eductus“; srov. také PADOA SCHIOPPA, A. *Storia del diritto in Europa*. s. 153.

⁶¹ Srov. PARADISI, B. *Studi sul medioevo giuridico*. vol. II. s. 906.

⁶² Srov. Cinův komentář k C 1.1.1, *Cunctos populos* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*, fol. 2ra–2rb; „... Vidimus, quomodo ligent statuta circa delicta et circa contractus. Modo videamus quomodo ligent ubi non est delictum reperiri, neque contractus.

Pone, Bononiae est consuetudo sive statutum, quod testamentum non valeat, nisi ibi sint decem testes. Florentiae servatur ius commune. modo quidam habens bona tam Bononiae quam Florentiae, fecit testamentum coram septem testibus, et scripsit Titium haeridem: Titius venit Bononiam, petit bona quae ibi habuerat testator, et ostendit testamentum, possessores bonorum opponunt sibi quod testamentum non valet, quia dabet habere decem testes, quod statutum sive quae consuetudo praevaleret in casu isto? Non possumus dicere inspiciendum locum contractus, quia verba gesserunt et contraxerunt non pertinent ad testandi ius...“).

⁶³ Srov. Cinův komentář k C 1.1.1, *Cunctos populos* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*, fol. 2rb-2va: „... Modo iuxta praedicta quaero: quidam haereticus Marchianus, vel Viterbiensis, ubi pullulat haeresis facit transitum per civitatem Bononiae: et invenitur hic, iudex Bononiae vult eum punire: iudex Marchiae vel patrimonii petit eum remitti, quid iuris? Dicit Iacobus de Raven. quod hic punietur ubi invenitur, quia ex quo est haereticus in omni loco delinquit, in coelo et in mari, et in terra ... Petrus dicit quod immo remittendus est ad locum ubi haeresim exercuit, et ubi sunt magis nota delicta sua quam hic, quia ad locum maioris delicti quis remittendus est. ...“).

z toho, co tvrdil již Savigny⁶⁴, že totiž Cinus, ovlivněný jak svými vlastními zkušenostmi, tak i svým přítelem Dantem, měl silně negativní postoj jak k papežské moci, tak i ke kanonickému právu. Ve skutečnosti však věc není tak jednoznačná. Cinova *Lectura sice* obsahuje některá místa, značně kritická ke kanonistům⁶⁵, nelze však ani pominout, že Cinovým přítelem byl nejvýznamnější kanonista období středověku Ioannes Andreae (†1348)⁶⁶ a oba se na sebe ve svých právních pojednáních navzájem odvolávají⁶⁷. Sám Cinus ostatně nešel ve svém výkladu nikdy dál než k tomu, že vedle sebe moc císařskou a moc papežskou postavil jako sobě rovné, každou se svými vlastními kompetencemi a oblastmi působení, což je zřejmé již z úvodní části jeho nejslavnějšího díla⁶⁸. Cinovy právní názory se také postupně vyvíjely, jak lze ukázat kupříkladu na jeho postoji k podvržené *Donatio Constantini* z 8. století⁶⁹, o jejíž autenticitě v Cinově době nebylo ještě pochybováno. Zatímco Cinova *Lectura Codicis* přiznává císaři nad papežským majetkem významnější práva⁷⁰, druhá Cinova *Lectura k Digestum vetus*,

pocházející z poslední fáze jeho života, již zásadně mění tón a z konstantinovské *donatio* vyvozuje plnost práv pro papeže. Zde již náhle překvapivě zaznívají dokonce slova o nadřazenosti církve vůči císařství, vyplývající z jejího vznešeného nadpřirozeného původu⁷¹: „*Quod autem ecclesia sit maior imperio probatur propter nobilitatem originis, secundo propter praerogativam praedominantis dispositionis ...*“.

Významnou kanonistickou autoritou byl pro Cína Vilém Durantis (†1296) a jeho monumentální procesní příručka *Speculum iudiciale* z let 1271–1276. *Lectura Codicis* cituje tento pramen na mnoha místech. I zde však Cinus projevuje své samostatné myšlení a neváhá dát najevo mínění odlišné od Viléma Durantis, jak tomu je kupříkladu v jednom jeho komentáři, kde píše⁷²: „... *Item dicit Speculator in suo Speculo, quod Papa et Imperator sunt superillustres, quod mihi non placet ...*“

Při přímé četbě a studiu Cinova díla a spisů ostatních komentátorů je dobře patrná intenzivní provázanost mezi jednotlivými významnými představiteli školy komentátorů. Právníci této generace museli především samozřejmě dokonale ovládat rozsáhlé Justiniánovo zákonodárství. To však nebylo žádnou novinkou, protože totéž platilo i o glosátorech. Nicméně právní text umožňoval často různé interpretace, které poskytovaly právníkům příležitost k vášnivým diskusím, k vytváření celé řady *contrarietates, solutiones contrariorum* a *dissensiones dominorum*⁷³. Komentátoři tak museli mít rovněž výborný přehled o spisech a komentářích svých současníků – ať už s jejich názory souhlasili, nebo jim chtěli oponovat. Přímé studium spisů komentátorů se tak stává záležitostí značně náročnou, ale o to zajímavější a přínosnější.

Pokud na konci středověku platilo pravidlo „*nemo bonus iurista nisi bartolista*“⁷⁴, vzdávala se tím pocta nejenom Bartolovi ze Saxoferrata, ale spolu s ním nepřímo i jeho učiteli Cinovi, který osvobodil právo ze svírajícího schématu glosátorů, čímž otevřel brány a položil základy novému vědeckému právnímu směru⁷⁵, na němž pak mohl vybudovat Bartolus své vlastní slavné dílo.

⁶⁴ Srov. SAVIGNY von, F. C. *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*. Sechster Band. s. 78–79.

⁶⁵ Ibid., s. 79, pozn. f); FALASCHI, P. L. 'Ut vidimus in Marchia' *Divulgazioni su Cino da Pistoia e il suo soggiorno nelle Marche*. s. 162, pozn. 16.

⁶⁶ Srov. BARTOCCI, A. *Giovanni d'Andrea (Johannes Andreae de Bononia)*. Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII–XX secolo), vol. I. s. 1008–1012.

⁶⁷ Srov. LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 654, pozn. 181–183; CORTESE, E. *Il diritto nella storia medievale*. II. *Il basso medioevo*. s. 413–414.

⁶⁸ Srov. Cinův komentář k C I.1.1, *Cunctos populos* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*. fol. Iva: „... a Deo procedit Imperium et Sacerdotium ... et Deus est Dominus omnium. Ergo temporaliter sub Imperio omnes populi omnesque Reges sunt, sicut sub Papa sunt spiritualiter ...“). V této souvislosti je třeba zmínit, že známým se stalo rovněž Cinovo přirovnání instituce císařství ke slunci a instituce papežství k měsíci, srov. CAPITANI O. *L'Università di Bologna. Personaggi, momenti e luoghi dalle origini al XVI secolo*. Bologna: Cassa di Risparmio in Bologna – Edizioni Amilcare Pizzi, 1987, s. 150. Zde Cinus vlastně pouze obrátil interpretaci papeže Inocence III., která byla v jeho době převládající, srov. *Patrologiae latinae cursus completus*, vol. 216, col. 1186.

⁶⁹ Podle tohoto falzifikátu měl císař Konstantin Veliký papežovi Silvestrovi I. (314–335) poskytnout darem samostatné území Říma a jeho okolí z vděčnosti za své zázračné uzdravení z malomocenství. Právě z tohoto dokumentu bylo ve středověku vyvozováno, že postavení papeže je rovnocenné s postavením císaře. To, že se ve skutečnosti jedná o podvrh, bylo dokázáno teprve v 15. století, srov. *Decretum Gratiani* D. 96, c. 14 (*Friedberg*, vol. I, coll. 342–345); STICKLER, A. M. *Historia iuris canonici latini. Institutiones academicae*. I. *Historia fontium*. Roma: PAS-VERLAG, 1974, s. 131–142; ULLMANN, W. *Die Machtstellung des Papsttums im Mittelalter*. Graz, Wien, Köln: Verlag Styria, 1960, s. 114–133; SCHIMMELPFENNIG, B. *Il papato. Antichità Medioevo Rinascimento*. Roma: Viella, 2006, s. 98–99.

⁷⁰ O postavení císaře a o jeho pravomocích pojednává Cinus obsáhle ve svém komentáři k C 7.37.3, *Bene a Zenone* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*. fol. 445vb–446vb); srov.

CORTESE, E. *Il rinascimento giuridico medievale*. Seconda edizione riveduta. Roma: Bulzoni Editore, 1996, s. 65.

⁷¹ Srov. MAFFEI, D. *La donazione di Costantino nei giuristi medievali*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1980, s. 145; LANGE, H., KRIECHBAUM, M. *Römisches Recht im Mittelalter*. Band II. s. 655.

⁷² C 3.24.3, *Quotiens* (CYNUS PISTORIENSIS *Lectura Codicis*, fol. 153rb).

⁷³ Srov. BELLOMO, M. *I fatti e il diritto. Tra le certezze e i dubbi dei giuristi medievali (secoli XIII–XIV)*. Roma: Il Cigno Galileo Galilei, 2000, s. 644.

⁷⁴ Srov. KÄSTLE-LAMPARTER, D. *Welt der Kommentare. Struktur, Funktion und Stellenwert juristischer Kommentare in Geschichte und Gegenwart*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, s. 37, pozn. 155.

⁷⁵ Srov. CAVANNA, A. *Storia del diritto moderno in Europa*. I. *Le fonti e il pensiero giuridico*, Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1982, s. 141.